

AHMED YESEVÎ - HACI BEKTAŞ-I VELÎ VE
YUNUS EMRE ZİNCİRİ
MÜRSEL ÖZTÜRK*

Türk kültür tarihinde saray çevresinde veya büyük şehirlerde yaşamış, yaşadıkları devrin tarih kitaplarına ve diğer yazılı kaynaklarına geçmiş bilgi, düşünür ve şairlerin yanında, büyük yerleşim merkezlerinin dışında yaşamış ve bu yüzden o zamanlar saraylarda bulunan tarihçilerin gözünden kaçmış veya onlar tarafından önemsenmemiş olanlar da vardır. Bunlardan büyük şehirlerde yaşayanlar, Arap ve Fars kültürlerinin etkisinde kalarak sayıları çok sınırlı olan yüksek zümreye hitabeden eserler verirken, diğerleri yani köylü ve göçebe halk arasında yaşayanlar, iyi bir medrese öğrenimi görmüş ve zamanlarında geçerli olan bütün ilimleri öğrenmiş olmalarına rağmen anlaşılması çok zor ve karışık konuları yutulması kolay bir lokma haline getirerek herkesin anlayabileceği bir dille halka sunmuşlardır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi bunların hayat hikâyelerinin tarih kitaplarında değil, sevgisini ve saygısını kazandığı okuma yazma bilmeyen halkın ağızdan ağıza naklettiği bilgileri kaynak olarak kullanan ve onların yaşadıkları devirden aşağı yıkanı iki yüzyıl sonra kaleme alınmış olan vilâyetnâme veya menâkıb-nâmelerden öğreniyoruz. Bu eserler onları normal bir tarih kitabı gibi değil, olağanüstü işler yapabilen insanüstü varlıklar olarak karşımıza çıkarmakta, bu yüzden de bu büyük insanların tarihî kişilikleri büyük ölçüde karanlıkta kalmaktadır. Bu gruba giren Türk büyükleri olarak hemen aklımıza Ahmed Yesevî, Hacı Bektaş-ı Velî ve Yunus Emre gelmektedir. Ben burada büyük bir zincirin ilk üç halkasını meydana getiren bu üç velînin birbirleriyle olan ilişkilerinden söz edeceğim.

Hayatı hakkında çok az bilgiye sahip olduğumuz Ahmed Yesevî,¹ XI. yüzyılın ikinci yarısında Batı Türkistan'da bulunan Sayram kasabasında İbrahim adlı bir şeyhin oğlu olarak dünyaya gelmiş, öğrenimini o sırada

* Doç. Dr., Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.

¹ Ahmed Yesevî'nin hayatı hakkında geniş bilgi için bkz., Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, üçüncü basım, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1976.

Karahanlılar yönetiminde bulunan ve İslâm kültürünün en önemli merkezlerinden biri olan Buhara'da büyük İslâm âlimi Şeyh Yusuf Hemadanî'nin (Öl. 1140) yanında yapmış ve daha sonra Yesî şehrine giderek orada Yesevîlik olarak bilinen tarikatını kurmuştur.

Ahmed Yesevî'nin etrafında toplananlar İslâmiyete yeni girmiş fakat ona çok kuvvetli bağlarla bağlanmış göçebe veya köylü Türklerdi. Bu yüzden Yesevîlik ister istemez bu çevrenin şartlarına uymak zorunda kaldı. Bu Türkler samimi Müslüman olmakla beraber bunların İslâmiyeti anlayışları çok sathî ve şekli idi. Bu yüzden Yesevîlik bu göçebe Türk çevresinde eski Türk kabile gelenekleriyle karışmak zorunda kaldı.

Ahmed Yesevî, İslâm ilimlerini ve İran edebiyatını çok iyi bilmekle beraber müridlerine dervişlik âdabını telkin için onlara, onların anlayabileceği bir dil ile hitabetti. Türklerin halk edebiyatından aldığı nazım şekilleriyle, hece vezniyle ve oldukça basit bir dille sufîyâne şiirler yazdı. Bu şiirleri diğer şiirlerden ayırt etmek için bunlara içinde kerametler bulunan söz anlamına gelen "hikmet" derler.²

Taklit edilmesi çok kolay olduğu için içine başkalarının şiirleri de karışmış olan Ahmed Yesevî'nin hikmetleri, dervişliğin faziletlerine ait methiyeler, sonunda dinî, ahlakî sonuçlar çıkarılmış tanınmış İslâm menkıbeleri, Peygamber'e ve büyük İslâm mutasavvıflarına ait parçalar, dünya halinden şikâyet ve kıyamet gününün yaklaştığını hatırlatmak amacı ile yazılmış zahidâne şikâyetler, cennet ve cehennem hallerini anlatan destanlar gibi konulardan meydana geliyordu. Zaten İslâmiyeti şeklen kabul etmiş basit bozkır göçebeleri arasında tasavvuf propagandası maksadı ile yazılmış şeyler başka türlü olamazdı.³

Hikmetler, daha doğuşundan itibaren Türkler arasında kutsal bir mahiyet kazanmış, yüzyıllarca halkın hafızasında yaşamıştır.

İşte Hacı Bektaş-ı Velî, XIII. yüzyılın başlarında Yesevîliğin dalbudak saldığı ve büyük bir yayılma gösterdiği çok sayıda büyük insan yetiştirmiş olan Horosan'ın merkezi Nişapur'da doğmuş⁴ burada iyi bir medrese

² *Dıvan-ı Hikmet* hakkında geniş bilgi için bkz. Ahmed-i Yesevî, *Dıvan-ı Hikmet'ten Seçmeler*, Hazırlayan: Kemal Eraslan, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1983.

³ W. Barthold ve M. Fuad Körülü, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, 6. basım, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1984, s. 196.

⁴ Bu konuda bkz. Mürsel Öztürk, "Hacı Bektaş-ı Velî", *Bellelen*, 1/198 (1986), s. 885-894.

öğrenimi görerek Ahmed Yesevî'nin halifelerinden Lokma Perende tarafından bir Yesevî dervişi olarak yetiştirilmiştir. Son zamanlarda yapılan araştırmalar, Yesevîliği Anadolu'ya getirenin Hacı Bektaş-ı Velî olduğu noktasında birleşirler.⁵

Ahmed Yesevî'nin Hacı Bektaş-ı Velî üzerindeki etkisini anlamak için Hacı Bektaş-ı Velî vilâyet-nâmelerine bir göz atmak yeterlidir. Vilâyet-nâmelerde Ahmed Yesevî'ye gösterilen saygı ve sevgiye başka hiçbir kitapta rastlanmaz. Bu kitaplar Ahmed Yesevî'den "Doksan dokuz bin Türkistan pirinin ulusu"⁶ ve "Pirlerin piri" şeklinde söz ederler ve onun menkıbelerini anlatırlar. Hacım Sultan Vilâyet-nâmesi⁷ dışındaki vilâyet-nâmeler, Hacı Bektaş-ı Velî'nin, Ahmed Yesevî'nin halifesi Lokman Perende'nin halifesi olduğunu söylerken Hacım Sultan Vilâyet-name'si onun doğrudan doğruya Ahmed Yesevî'nin halifesi olduğunu söyler. Ahmed Yesevî'nin 166 yılında öldüğünü Hacı Bektaş-ı Velî'nin ise 1210 yıllarında doğduğunu göz önünde bulundurursak, Hacım Sultan'ın verdiği bilginin doğru olmadığı anlaşılır. Yine bütün vilâyet-nâmeler Hacı Bektaş-ı Velî'yi Anadolu'ya gönderenin Ahmed Yesevî olduğunu şu şekilde anlatırlar: "Ahmed Yesevî, biz yokluk yurdunda eğlenmeyiz, ahirete gideriz. Var seni Rum'a saldık, Sulucakarahöyük'ü sana yurt verdik. Rum abadallarına seni baş yaptık, dedi. Hacı Bektaş-ı Velî, ertesi gün, gün doğarken Ahmed Yesevî'den izin alarak yola düştü."⁸

Hacı Bektaş-ı Velî'nin Ahmed Yesevî'ye olan bağlılığını sadece vilâyet-nâmeler göstermiyor. Yesevîlikle Bektaşîliği karşılaştırsak, Türklere has bu iki tarikatta birçok ortak noktaların var olduğunu görürüz. İbadetlerinde kullandıkları dilin Türkçe oluşu, zikir meclislerine kadınlarla erkeklerin birlikte katılması, Türk halk vezniyle ve diliyle yazılmış ilâhilerin büyük rağbet görmesi, kadınların çarşaf giymemesi⁹ gibi âdetlerle kuş donuna gi-

⁵ "Yesevîlik önce Doğu Türkistan'a, oradan Maverâünnehr'e, Harezme, Bulgar'a, Horosan ve İran'a yerleşti. Daha sonraları içlerinde en tanınmışları ve en büyükleri Hacı Bektaş ve Sarı Saltuk olan şeyhlerin göçleri sayesinde Anadolu'ya girdi. (F. İz, Ahmed Yesevî *Encyclopédie de l'Islam* (nouvelle édition) I/308)" "Yesevîlik XIII. asırda da Yesevî dervişlerin vasıtasıyla Anadolu'ya geçti. Anadolu'da en önemli Yesevî dervişleri Hacı Bektaş-ı Velî ve Sarı Saltuk idi." (Kemal Eraslan, *a.g.e.*, s. 53).

⁶ *Vilâyet-nâme, Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî*, Abdülbâki Gölpınarlı neşri, İstanbul 1958, s. 5, 9.

⁷ Tschudi, R., *Das Vilâyetname des Sultan*, Berlin 1914.

⁸ *Vilâyet-nâme*, s. 16.

⁹ Fuad Köprülü, *Influence du Chamanisme Turco-Mogol sur les Ordres Mystiques Musulmans*, İstanbul 1929, s. 7.

rip uçmak, kayaları ve taşları harekete geçirmek ve münafıkları hayvan şekline koymak¹⁰ gibi menkıbeler her iki tarikatın ortak noktalarından sadece birkaçıdır.

Hacı Bektaş-ı Velî'nin Ahmed Yesevî'ye olan menevi bağlılığını gösteren en önemli belge Hacı Bektaş-ı Velî'nin *Kitabu'l-Fevaid* adlı Farsça eseridir. Kitabın giriş kısmında "bu eser Hacı Bektaş-ı Velî hazretlerinin- dir,"¹¹ denmesine rağmen, bazı yerlerinde "Hazreti Sultan Hacı Bektaş-ı Velî buyurmuştur,"¹² denilerek Hacı Bektaş-ı Velî'den üçüncü bir şahıs olarak söz edilmektedir. Kitabın bir yerinde (s. 15) Hacı Bektaş-ı Velî'den sonra yaşamış olan Kaygusuz Abdal'ın dört mısralık bir şiiri "Kaygusuz Abdal'ın Buyruğu" başlığı altında nakledilmiştir. Yine başka bir yerde (s. 55) "Bir gün Hacı Abdullah Ensarî, Hazreti Hacı Bektaş-ı Velî'ye buyurdu ki..." denilerek 1088 yılında ölen İranlı büyük mutasavvıf Abdullah Ensarî ile Hacı Bektaş-ı Velî çağdaş yapılmıştır. Muhtelif kaynaklarda Hacı Bektaş-ı Velî'nin olduğu söylenen¹³ bu eserin bugün elde bulunan nüshasının Hacı Bektaş-ı Velî'nin sözlerine bazı ilâveler yapılarak daha sonra yazıldığı anlaşılmaktadır.

Faydalar, faydalı sözler anlamına gelen *Fevaid* kitabı dinî, ahlakî ve tasavvufî konuları 105 faide başlığı altında açıklanmış, her konuyu işlerken âyetlerden, hadislerden, Halac-ı Mansur, İbrahim Edhem, Bayazıd Bistamî ve Abdullah Ensarî gibi sufilerin sözlerinden şahitler göstermiş, beş yerde ise, Ahmed Yesevî'nin şu sözlerine yer vermiştir:

"Bir derviş, Hazreti Hoca Yesevî'nin huzuruna geldi. Ey üstad, bana tevhid'i açıkla dedi. Hazreti Hoca bir kelle şeker getirdi, dervişe bu nedir, diye sordu. Derviş, şekerdir dedi. Hazreti Hoca, dervişe şekeri götür kır, şekli değişsin ve şekillerinden yeni şekiller meydana gelsin, sonra getir, dedi. Derviş şekeri kırıp getirdi. Yok olan ilk şeklinden değişik şekiller meydana gelmişti. Hazreti Hoca birer birer bunları sordu, bu ne şeklidir, o ne şeklidir dedi. Derviş cevap olarak bu at şeklidir, öteki deve şeklidir, di-

¹⁰ Aynı eser, s. 9.

¹¹ *Hazreti Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî'nin Vasiyetnâmesi (Kitabu'l-Fevaid)*, Tertipleyen: İ. Ö., İstanbul 1959, s. 1.

¹² Aynı eser, s. 9, 19.

¹³ "...Bu mutasavvıfın (Hacı Bektaş-ı Velî'nin) Makalat'ından başka onun sözlerini ihtiva eden Farsça bir eserini bulduk. İki nüshasını gördüğümüz bu eserin Hacı Bektaş-ı Velî'ye ait olduğu konusunda hiç şüphe yoktur." (Fuad Köprülü, *Origines du Bektachisme*). Extrait des Actes du Congrès international d'Histoire de Religions, tenu à Paris en 1923, Paris 1926, s. 23.

geri de adamdır dedi. Sonra Hoca şöyle buyurdu: Şimdi bunların hepsini kırıp dövüp toz halinde birleştir. Derviş hepsini kırdı ve bir kapta birleştirdi. O zaman Hazreti Hoca sordu: Şimdi bu nedir? Derviş, şeker dedi. Bu sözlerde tevhid anlatılmış oldu.”¹⁴

“Hoca Ahmed Yesevî hazretleri bir gün Hazreti Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî’ye buyurdu ki, eğer daima cennette olmak istersen, herkesle dost ol ve hiç kimseye karşı kalbinde kin tutma.”¹⁵

“Hoca Hazreti Ahmed Yesevî, Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî’ye buyurdu: Eğer her zaman Cenabîhak ile konuşmak istersen şu rubâîyi dilinden düşürme:

Sensiz benim bir dem karara mecalim yok,
İyiliklerini saymaya imkânım yok.
Tenimdeki her tüy eğer dillense,
Binde bir şükrümü yerine getirmeye imkânım yok.”¹⁶

“Herat Sultanı bir gün gurur ve haşmetle giderken yolda Hazreti Hoca Ahmed Yesevî ile karşılaştı. Üzerinde tören elbisesi bulunan sultan, Ahmed Yesevî’ye sordu. Bu üstümdeki elbise ile namaz kılmak caiz midir, değil midir? Hazreti Ahmed Yesevî güldü. Padişah niye gülüyorsun, dedi. Ahmed Yesevî buyurdu: Senin cehaletine gülüyorum. Senin karnın haram ile dolu iken ve mazlum müslümanların vebali boynunda iken sen elbiseden bahsediyor, onunla namaz kılınıp kılınamayacağını soruyorsun. Bu uyarı üzerine padişah ağladı ve atundan atladı. Ahmed Yesevî hazretlerinin ayaklarına kapandı. Tutum ve davranışlarını değiştirerek âriflerden ve kâmillerden oldu.”¹⁷

“Hazret-i Bektaş-ı Velî buyurdu: Hoca Ahmed Yesevî’den kulu Allah’a götüren yol nasıldır, diye sordu. O da, sana müjdeler olsun. Eğer sen onun yolunda olmasaydın bu soruyu sormaz, Allah da sana bu soruyu sordurmazdı, dedi.”¹⁸

Hacı Bektaş-ı Velî’yi Ahmed Yesevî’ye bağliyan manevî bağliarı bu şekilde anlattıktan sonra şimdi de Yunus Emre’yi Hacı Bektaş-ı Velî’ye bağliyan manevî bağliardan söz edelim.

¹⁴ *Kitabu'l-Fevaid*, s. 8.

¹⁵ *Aynı eser*, s. 10.

¹⁶ *Aynı eser*, s. 11.

¹⁷ *Aynı eser*, s. 12.

¹⁸ *Aynı eser*, s. 28.

Yunus'un Hacı Bektaş-ı Veli ile ilk karşılaşmasını anlatan Vilâyet-nâme'deki meşhur alıç hikâyesi kısaca şöyle: "Bir yıl kıtlık oldu. Fakir bir rençber olan Yunus'un fakirliği büsbütün arttı. Aklına birçok keramet ve inayetlerini duyduğu Hacı Bektaş-ı Veli'ye gitmek geldi. Sığırnın üzerine bir miktar alıç koyarak dergâha geldi. Pir'in ayağına yüz sürerek hediyesini verdi ve kendine bir miktar buğday istedi. Hacı Bektaş-ı Velî ona iyi davranarak onu birkaç gün dergâhına misafir etti. Yunus geri dönmek için acele ediyordu. Dervişler Pir'e Yunus'un acelesini anlattılar. O da "buğday mı ister, erenler himmeti mi" diye haber gönderdi. Gâfil Yunus buğday istedi. Bunu duyan Hacı Bektaş tekrar haber gönderdi: "İsterse alıcın her danesine nefs edeyim" dedi. Yunus buğdayda ısrar ediyordu. Hacı Bektaş üçüncü defa yine haber gönderdi: "İsterse her çekirdek sayısınca himmet edeyim" dedi. Yunus tekrar buğdayda ısrar edince artık emretti buğday verdiler. Yunus da dergâhtan ayrılp gitti. Lâkin biraz yürüdüktan sonra işlediği hatanın büyüklüğünü anladı, çok pişman oldu. Derhal geri dönerek kusurunu itiraf etti. O zaman Hacı Bektaş, onun kili-dinin Tabduk Emre'ye verildiğini, bu yüzden isterse ona gitmesini söyledi."¹⁹

Vilâyet-nâme'nin verdiği bu bilgiye rağmen Yunus'un şiirlerinde Hacı Bektaş-ı Veli'nin adı geçmez. Yalnız Yunus'a atfedilen,

Âl Osman oğluna hüküm yürüten
Nazarilen dağı taşı eriten
Binüp cansız duvarları yürüten
Hacı Bektaş derler veli'yi gördüm

nefesinin gerek Yunus'un Divanı'nda bulunmaması, gerekse dilinin çok yeni olması sebebiyle Yunus'a ait olmadığı uzmanlar tarafından kabul edilmektedir.²⁰

Yunus'un Divanı bu yüzyılın başlarında, yâni onun ölümünden altı yüzyıla yakın bir süre sonra sözlü kaynaklara dayanılarak düzenlenmiştir. Bu yüzden onun taklit edilmesi çok kolay olan şiirlerine başka şairlerin şiirleri karışmış olduğu gibi bazı şiirleri de Divan'da yer almamıştır. Bu şekilde düzenlenmiş bir Yunus Divanı'nda Hacı Bektaş-ı Veli'nin adının geç-

¹⁹ Fuad Köprülü. *Türk Edebiyatında ilk Mutasavvıflar*, s. 260.

²⁰ Abdülbâki Gölpınarlı. *Yunus Emre — Hayatı*, İstanbul 1936, s. 12.

memiş olmasını ileri sürerek Yunus'un Hacı Bektaş-ı Veli'yi tanımadığı sonucunu çıkarmak yanlış olur.

Divan'daki mevcut şiirlere bakarsak, Yunus'un en çok saygı duyduğu ve adını en çok andığı kişi, yukarıda da adı geçen mürşidi Tabduk Emre'dir. Tabduk Emre, Saltuk-nâme tarafından da doğrulanan vilâyetnâme'ye göre çalışmalarını Sakarya bölgesinde yürüten ve Hacı Bektaş-ı Veli'nin halifesi olan ünlü bir mürşitti.²¹ Yunus şu şiirinde:

Vardığımız ellere
Şol safa gönüllere
Baba Tabduk ma'nisin
Saçuk elhamdülillah²²

Tabduk'a "baba" ünvanını verir. Bu ünvanım ise genellikle Hacı Bektaş-ı Veli'nin halifeleri tarafından kullanıldığını biliyoruz.

Tabduk Emre'den başka Yunus'un şiirlerinde adı geçen kişiler arasında Sarı Saltuk ve Barak Baba da vardır:

Yunus'a Tabduğ u Saltuğ u Barak'tandır nasib
Çün gönülden cuş kıldı men nice pinhan olam.²³

Adına Saltuk-nâme²⁴ isminde destanî bir kitap yazılmış olan Sarı Saltuk, Vilâyet-nâme'ye göre bir çobandır. Hacı Bektaş-ı Veli'yi görür görmez ona bağlanmış ve Hacı Bektaş-ı Veli tarafından iki dervişle birlikte halkı irşad etmesi için Rumeli'de görevlendirilmiştir.²⁵ Franz Babinger, İslâm Ansiklopedisine yazdığı "Sarı Saltuk Dede" maddesinde şöyle der: "Sarı Saltuk Dede, Türk dervişi ve Bektaşî velîsi olup Hacı Bektaş'ın çağdaşı ve onun taraftarlarındandı. Bu devirde Anadolu'daki birçok dervişler gibi aslen Buharalı olan Sarı Saltuk'un gerçek adı Mehmet'ti. O, Seyyid Ali Sultan ve Otman Baba gibi dervişlerle Balkanların İslâmlaşmasında ve oralarında Türk kültürünün yayılmasında önemli bir rol oynamıştır."²⁶

¹ Irene Melikoff, Yunus Emre ile Hacı Bektaş, Uluslararası Yunus Emre Semineri, *Bildiriler*, 6-7-8 Eylül 1971, İstanbul, s. 299.

²² Abdülbâki Gölpınarlı, *a.g.e.*, s. 13.

²³ *Yunus Emre Divanı*, Dergâh Yayınları, ikinci baskı, İstanbul 1981, s. 266.

²⁴ Saltuk nâme için bkz. Saltuk-nâme, Ebu'l-Hayr Rumî'nin sözlü Rivayetlerinden Topladığı Sarı Saltuk menâkıbı, Tıpkıbasım, Tenkidli değerlendirme, Üslup incelenmesi, Dizin: Fahr İz, Harvard University 1974, 6 cilt (Sources of Oriental Languages and Literatures 4, Turkic Sources 4).

²⁵ *Vilâyet-nâme*, s. 45.

²⁶ *İslâm Ansiklopedisi*, cilt 10, 220.

Sarı Saltuk'un adı, yukarıda da bahsettiğimiz Hacı Bektaş-ı Velî'nin *Kitabu'l-Fevaid* adlı eserinde de geçer (s. 45): "Bir gün Hacı Bektaş-ı Velî Sarı Saltuk hazretlerine buyurdu ki, diğer şeyhlere yüzünü dönme. Çünkü doğru olanı benim. Onların sohbetleri sana zarar verir. Bizim nazarımız güneştir, mürid ise taşır. Hiç şüphe yoktur ki, yetenekli taş güneş ışınlarıyla lâl olur."

Barak Baba da Hacı Bektaş-ı Velî'nin halifelerinden olup, Moğollar tarafından elçi olarak gönderildiği Gilan'da 1307 yılında öldürülmüştür. Vilâyet-nâme Barak Baba'dan şu şekilde söz eder: "Hazreti Hünkâr Hacı Bektaş-ı Velî'nin hizmetinde 366 halife mevcut idi ve kendileri dünya sarayından ahiret mülküne geçecekleri zaman erenlerin herbirini bir vilâyete tayin etti. Bunlardan ayrıntılı olarak bahsedilirse söz çok uzar. Lâkin 366 halifelerinden bazıları maruf ve meşhurdur. Hâlâ bugüne değin isimleri söylenir, halk tarafından bilinir. Biz de bir kısmının adını analım. Bu halifeler Cemal Sultan, Sarı İsmail Hazretleri, Kolu Açık Hacım Sultan, Baba Resul, Seyyid Receb, Sarı Kadı, Ali Baba, Pir Ebi Sultan, Barak Baba..."²⁷

Bunlardan başka Yunus'un:

Bir sualim var sana ey dervişler ecesi
Meşayih ne buyurur yol haberi nicesi

Vergil suale cevap tutalım olsun sevap
Şu'le kime gösterir aşk evinin bacası

Evel kapı şeriat emri nehyi bildirir
Yuya günahlarını herbir Kur'ân hecesi

İkincisi tarikat kulluğa bel bağlaya
Yolu doğru varanı yarlığaya hocası

Üçüncüsü marifet can gönül gözün açar
Bak mâna sarayına arşa değin yücesi

Dördüncüsü hakikat ere eksik bakmaya
Bayram ola gündüzü kadir ola gecesi

Bu şeriat güç olur tarikat yokuş olur
Mârifet sarplık durur hakikattir yücesi

²⁷ Abdülbâki Gölpınarlı, *a.g.e.*, s. 48.

Dervişin dört yanında dört ulu kapı gerek
Kancaru bakar ise gündüz ola gecesi

Ana eren dervişe iki cihan keşf olur
Onun sıfatın över ol hocalar hocası

Dört hal içinde derviş gerek siyaset çeke
Menzile ermez kalır yol eri yuvacası

Kırk kişi bir ağacı dağdan gücün indire
Ya bunca mürid muhib sırat nice geçesi

Küfrün atarken sakın imanın urmayasın
Yoksa sırsız güvecin sebil olur güveci

Dört kapıdır kırk makam yüzaltmış menzili var
Ona eren dervişe açılır vilâyet derecesi

Aşık Yunus bu sözü muhal diye söylemez
Mana yüzün gösterir ol şairler kocası²⁸

beyitlerini ele alan Abdülbâki Gölpinarlı, Yunus'un bu beyitlerle dört kapı ve kırk makamı anlatarak Hacı Bektaş-ı Velî'nin Makâlât'ını²⁹ özetlediğini³⁰ ve

Ana eren dervişe iki cihan keşfolur
Onun sıfatın över ol hocalar hocası

beytindeki "hocalar hocası" sözünden de Hacı Bektaş-ı Velî'yi kastettiğini söyler.³¹

Bunlara ilâve olarak Hacı Bektaş-ı Velî ve eserleri üzerine değerli çalışmaları olan Prof. Dr. Esad Coşan ile Prof. Dr. Iréne Melikoff'un konumuzla ilgili sözlerini burada nakledeyim: "Türk edebiyatının en büyük şairlerinden olan Yunus Emre'nin (ölüm 1320) şiirleri, Hacı Bektaş'ın düşünceleriyle aynı düşünceleri açıklar. O da Hacı Bektaş gibi "dört kapı"dan, "kırk makam"dan, ibadetten, 72 millete saygı gösterilmesinden, insanda bulunan şeytanî güçlerle ilahî güçlerin bitmeyen savaşından, iyi

²⁸ *Yunus Emre Divanı*, s. 392 vd.

²⁹ Bu eser için bkz., Hacı Bektaş-ı Velî, *Makâlât*, Esad Coşan neşri, Ankara 1986.

³⁰ Abdülbâki Gölpinarlı, *a.g.e.*, s. 16.

³¹ *Aynı eser*, s. 19.

ve kötü huyların askerlerinden söz eder. Yunus'un *Risaletu'l-Nushiyye* adlı eserine de bazı ilâvelerin yapıldığını kabul eden kimseler, onun yukarıda bahsettiğimiz düşünceleri açıklayan şiirlerinin Divan'ına sonradan girdiğini savunsalar da, doğrudan doğruya veya dolaylı yollardan olsun, Hacı Bektaş ile Yunus arasında geçmişte kurulmuş olan samimî ilişkiler inkâr edilemez."³²

"En eski kaynakların, özellikle Hacı Bektaş'ın Vilâyet-nâme'sinin tahrifatını kuşkuyla karşılamamız gerektiğini söyleyebiliriz. Gerek Yunus Emre ile Hacı Bektaş'ın ilişkilerinde, gerekse Hacı Bektaş ile Yunus'un manevî üstadı Tapduk Emre arasındaki ilişkilerde gerçekten de bu kişilerin aynı toplumsal ve manevî ortamdaki oldukları söylenebilir."³³

Sonuç olarak:

Tasavvufî Türk halk edebiyatının sırasıyla ilk üç halkasını teşkil eden Ahmed Yesevî, Hacı Bektaş-ı Velî ve Yunus Emre zincirine günümüze kadar daha pek çok halkalar eklenmiştir. Bu büyük insanlar düşünceleriyle, şiirleriyle, sazlarıyla ve sözleriyle Türk dilini geliştirmek, Türk milletinin refah ve mutluluğunu sağlamak, gelenek ve göreneklerini devam ettirmek, millî birlik ve beraberliğini ayakta tutmak için büyük çabalar harcamışlardır.

³² Esad Coşan, "Hacı Bektaş Velî et le Bektaşî". *Arts de Cappadoce*, Genève 1971, s. 194.

³³ Irene Melikkoff, *a.g.e.*, s. 308.